

Библиографические ссылки

1. **Архив новейшей истории России.** Журналы заседаний Временного правительства / отв. ред. Б. Ф. Додонов; сост. Е. Д. Гринько, О. В. Лавинская. Т. 1–4. – М., 2001, 2002, 2004.
2. Государственный архив Российской Федерации (далее – ГА РФ). – Ф. 1235, оп. 53, д. 2.
3. Забытый, но важный вопрос // День. – 1917, 5 марта.
4. **Криницкий А. Я.** К истории формирования мифа о двоевластии / А. Я. Криницкий // Тюменский ист. сб. – Вып. V. – Тюмень, 2002.
5. **Ленин В. И.** Полн. собр. соч. : в 55 т. / В. И. Ленин. – М., 1969. – Т. 31.
6. **Октябрьское вооруженное восстание.** Семнадцатый год в Петрограде : в 2 кн. – Кн. 1. : На путях к социалистической революции. Двоевластие / колл. авторов. – Л., 1967.
7. **Петроградский совет рабочих и солдатских депутатов в 1917 г.** Протоколы, стенограммы и отчеты, резолюции, постановления общих собраний, собраний секций, заседаний Исполнительного комитета и фракций. 25 февраля – 25 октября 1917 года : в 5 т.; под ред. П. В. Волобуева. – Л., 1991.
8. **Свидерский.** Петроградскому совету, редакциям социал-демократических газет «Правда» и «Рабочая газета // ГА РФ. – Ф. 1235, оп. 53, д. 2.
9. **«Удостоверение» Исполкома Петросовета от 4 марта 1917 г.** об отсутствии «препятствий к тому, чтобы приступить к работе по набору, печатанию, выпуску и распространению газеты «Правительственный Вестник» // ГА РФ. – Ф. 1235, оп. 53, д. 45.
10. **«Удостоверение» Исполкома Петросовета от 4 марта 1917 г.** с «разрешением» «типографии Народного Градоначальства набирать и печатать ежедневную газету «Голос Народа» издателю Касаткину» // ГА РФ. – Ф. 1235, оп. 53, д. 45.
11. **«Удостоверение» Исполкома Петросовета от 4 марта 1917 г.** в том, что Исполком «не встречает препятствий к тому, чтобы приступить к работе по набору, печатанию, выпуску и распространению газеты «Огонек» // ГА РФ. – Ф. 1235, оп. 53, д. 45.

Надійшла до редколегії 23.01.2015

УДК 94(4)«1918»+94(477)«1918»

Б. В. Малиновський

*Нікопольський факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПИТАННЯ ПРО НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙСЬКОВУ УГОДУ НА ПЕРЕГОВОРАХ У БРЕСТ-ЛИТОВСЬКУ (лютий 1918 р.)

Розглянуто питання про умови надання Німеччиною військової допомоги Українській Народній Республіці (1918 р.). З'ясовано причини, які завадили керівництву УНР домогтися визначення цих умов і їх закріплення в міжнародній угоді.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Німеччина, Австро-Угорщина, Брестський мир, військова допомога, Перша світова війна.

Малиновский Б. В. Вопрос о немецко-украинском военном соглашении на переговорах в Брест-Литовске (февраль 1918 г.).

Рассматривается вопрос об условиях представления Германией военной помощи Украинской Народной Республике (1918 г.). Выясняется, почему руководство УНР не стало добиваться определения этих условий и их закрепления в международном соглашении.

Ключевые слова: Украинская Народная Республика, Германия, Австро-Венгрия, Брестский мир, военная помощь, Первая мировая война.

Malinovsky B. V. The question of the German-Ukrainian military agreement in negotiations at Brest-Litovsk (February 1918).

In February 1918 the Leadership of the Ukrainian People's Republic appealed to the governments of Germany and Austria-Hungary with a request for help in the war with the Soviet republics of Ukraine and Russia. The Ukrainian government asked to supply arms, to form and send to Ukraine parts of Ukrainian prisoners of war, stationed in Germany and Austria-Hungary. The Ukrainian government also asked about sending the Legion of Ukrainian Sich Riflemen to UPR. But eventually it agreed only Austro-Hungarian and German troops to enter Ukrainian People's Republic. The article deals with the conditions of military aid providing to Ukrainian People's Republic (1918) by Germany. The aim of the article is to find out the reasons according which UPR government couldn't fix these conditions in international agreements. The main reason was the position of the Ukrainian government itself. It believed that such an agreement was not necessary, as Germany prepared for a decisive offensive on the Western front and then would withdraw its troops from Ukraine immediately after performing their combat tasks.

Keywords: Ukrainian People's Republic, Germany, Austria-Hungary, Brest Peace, military aid, World War I.

18 лютого 1918 р. оповідні підрозділи німецької армії почали просування на схід від лінії Львів-Пінськ. Німецький наступ в Україні, що був частиною наступальної операції на Східному фронті, тривав до травня 1918 р. за участі 13 піхотних і 3 кавалерійських дивізій [12, с. 36]. Згідно з наказом командування Східного фронту 19 лютого 1918 р., акція в Україні мала на меті «повернення до влади Центральної Ради, відновлення в країні спокою та ладу і початок торговельних відносин» [23, с. 376]. Військовий міністр О. Жуковський виїхав із Житомира, де в той час знаходились вищі органи УНР, назустріч німецьким передовим частинам, щоб дізнатися про поставлені перед військами завдання, і на станції Маневичі мав розмову з командиром німецької дивізії [16, с. 157].

Чому українські керівники не знали про плани своїх союзників? На яких умовах очільники УНР пустили в країну іноземне військо і яким чином ці умови було зафіксовано? Тривалий час побутувала думка про існування спеціальної військової конвенції [14, с. 71]. Насправді ж жодних домовленостей не було. Чисельність союзних військ, межі їх просування і час перебування в Україні, порядок постачання і розквартирування, організація взаємодії з підрозділами армії УНР, виконання інших функцій, крім ведення бойових дій, – усі ці питання залишалися невирішеними і, схоже, до початку німецького наступу в Україні взагалі не обговорювалися. «Коли війська рушили від кордонів України, не лише угоди, навіть оповіщення про це [керівництву] УНР не було зроблено» – визнавав пізніше тодішній український прем'єр-міністр В. Голубович [3, с. 286].

Українські вищі посадовці, причетні до запрошення в Україну військ Центральних держав, згодом пояснювали мотиви цього кроку. Учасники переговорів у Брест-Литовську М. Любинський та М. Залізняк залишили спогади [5; 6; 8], голова Центральної Ради М. Грушевський і член уряду УНР П. Христюк торкалися цієї теми у своїх історичних творах [4; 18], голова уряду УНР В. Голубович був змушений давати показання під час слідства й суду у «справі ЦК УПСР» (1921 р.) [3]. Аналіз свідчень учасників подій дозволяє зрозуміти, чому українські лідери, схваливши військову місію Центральних держав в Україні, не подбали про її належне правове оформлення. З'ясування цих причин і є метою нашої статті. Тема раніше спеціально не розглядалася, хоча перебіг переговорів про введення в УНР військ Центральних держав неодноразово висвітлювався в науковій літературі [7, с. 267–273; 10, с. 83–101; 17, с. 105–110; 20, с. 93–96; 21, с. 63–66 та ін.].

Переговори про надання Центральними державами військової допомоги УНР почалися у Брест-Литовську 9 або 10 лютого 1918 р., незабаром після підписання мирного договору між УНР та країнами Четвертного союзу [5, с. 136; 8, с. 207]. Невідомо, які вказівки щодо ведення цих переговорів отримали від керівництва української держави члени делегації УНР на мирній конференції в Бресті М. Любинський, О. Севрюк та М. Левитський [5, с. 136]. Судячи з подальших дій українських дипломатів, вони не мали відразу прямо просити про допомогу, їм до ручалось спочатку провести попередні консультації, з'ясувати, чи можна взагалі розраховувати на підтримку.

Українські представники мали спершу домовлятися не про захист УНР силами німецьких та австро-угорських військ, а про постачання зброї, про створення частин з українських вояків, які перебували у Німеччині та Австро-Угорщині як військовополонені, про переведення до України підрозділів австро-угорської армії з українців-галичан, насамперед Легіону українських січових стрільців. Думка про те, що варто негайно, «зовсім одверто і публічно» домагатися введення до УНР німецьких і австро-угорських військ та «заклювати з Центральним державами докладний військовий договір про допомогу, який означував би права і обов'язки кожної сторони» [6, с. 111], провідними діями УНР спершу була відкинута.

Отже, проект нормативного документа про статус військ Центральних держав в Україні її уряд заздалегідь не готував, оскільки не мав наміру приймати ці війська на своїй території, принаймні, залишав цю можливість на крайній випадок, дуже сподіваючись, що він не настане [Там само, с. 111].

Перші дії членів делегації УНР у Бресті відповідали настановам керівництва УНР. До 11 лютого 1918 р. українські дипломати провели зустрічі з начальником штабу командувача німецького Східного фронту генералом М. Гофманом та австро-угорськими представниками Ф. Візнером і Е. Глейзе. Обговорювалися можливості формування підрозділів із військовополонених, надання в борг озброєнь і направлення в УНР січових стрільців. Стосовно допомоги силами власне німецьких або австро-угорських військ: з Гофманом про німецьку військову допомогу делегати говорили як «евентуальну», а в розмові з Ф. Візнером О. Севрюк заявив, що питання про пряме втручання могло розглядатися лише «суто теоретично» [5, с. 136–138; 8, с. 207, 209; 22, с. 277].

Розвиток подій різко прискорився після демаршу Л. Троцького «ні війни, ні миру». Увечері 10 лютого 1918 р. голова делегації радянської Росії на конференції в Бресті оприлюднив заяву, згідно з якою його країна припиняла війну і мала розпустити свою армію, але укласти мирову угоду відмовлялася [2, с. 101].

Уряди Центральних держав мусили вирішувати, як діяти у цій несподіваній ситуації. Німецьке керівництво планувало весною 1918 р. провести масштабну наступальну операцію на Західному фронті, що мала завершитися розгромом сил Антанти і принести перемогу в Світовій війні країнам німецького блоку. Виходячи з того, що для початку наступу на Заході була потрібна певність на Сході, вищі військові керівники Німеччини пропонували завдати удар по Росії, розгромити радянські війська і змусити російський уряд укласти мир, щоб убезпечити Німеччину від загрози відновлення війни на Східному фронті.

Наступальна операція мала розпочатись щонайскоріше (адже війська були потрібні Німеччині вже в березні 1918 р. на Західному фронті) і обов'язково охопити, крім російських і білоруських теренів, також територію України. По-перше, цього вимагали тактичні міркування (було зрозуміло, «що йти, скажімо, на Бобруйськ,

не володіючи залізницею Пінськ-Гомель, дуже небезпечно» [8, с. 210]). По-друге, забезпечивши свою військову присутність в Україні, Німеччина зберігала б при владі (і під власним контролем) уряд УНР, з яким підписала угоди про мир, дружні відносини і товарообмін, а також отримувала б доступ до ресурсів України, насамперед до запасів продовольства, що було дуже важливим в умовах, коли власні резерви Німеччини були вже майже повністю вичерпані [9, с. 131–134].

Отже, німецька армія сама прагнула потрапити до України. Щоб німецький наступ не виглядав як вторгнення, його мав схвалити уряд УНР, більше того – виступити його ініціатором.

Після 10 лютого 1918 р. німецьке командування піддало тиску делегатів УНР у Бресті, прагнучи отримати від української сторони офіційне прохання про збройну допомогу з ясно висловленою згодою на введення до України власне німецьких військ. Генерал М. Гофман напосідав у Бресті на представників УНР, переконуючи, що формування частин із військовополонених потребуватиме тривалого часу і уряду УНР краще домовлятися про допомогу німецькими військами [8, с. 210, 211]. Австро-угорські представники у свою чергу запевняли, що неможливо швидко доправити до України з Італійського фронту Легіон українських січових стрільців [5, с. 137, 138; 18, с. 138].

Учасники переговорів з боку української держави зрештою погодилися схвалити введення до УНР німецьких підрозділів, але за умови, що їх просування обмежиться українсько-російським прикордонням і вглиб України ці війська не підуть. Такий варіант допомоги видавався українським дипломатам цілком прийнятним і був схвалений вищим керівництвом УНР. М. Любинський писав у спогадах: «Таким чином картина малювалася так: на півночі тонкою смужкою підуть німецькі війська, на Україну ми запросимо рідне нам галицько-українське військо, а через місяць, маючи власний набір – зможемо справу цю ліквідувати [тобто вимагати відкликати німецькі війська]. На такий план Житомир погодився і дав нам відповідну повновласність» [8, с. 212].

Рада народних міністрів УНР обговорила питання про надання Німеччиною прямої військової допомоги на засіданнях в Житомирі 12 та 13 лютого 1918 р. і, судячи з дуже стислого протоколу, погодилася на таку форму допомоги. На засіданні 12 лютого 1918 р. «за введення німців» проголосували четверо з п'яти присутніх міністрів [16, с. 154]. Імовірно, йшлося про дозвіл німецьким підрозділам рухатися по лінії кордону. П. Христюк, який був присутній на засіданні 13 лютого, зазначав, що згода на допомогу «українськими військовими частинами [з військовополонених] і в формі оборони північного кордону України» була надана з важливим уточненням – «по можливості» [18, с. 139]. Учасники засідання 13 лютого 1918 р. на пропозицію М. Порша скласти «ноту про військову допомогу» ухвалили «ноту виготовити і послати кур'єром» [16, с. 155]. Невідомо, що являла собою ця нота, і чи вона взагалі існувала. Вірогідно, уряд УНР так і не видав документа, який би засвідчував його згоду на вступ до УНР військ Центральних держав.

13 лютого 1918 р. на засіданні членів коронної ради Німеччини у Бад-Гомбурзі було остаточно прийнято рішення здійснити наступ на Східному фронті, як це пропонували після заяви Троцького німецькі генерали. Початок операції було призначено на 18 лютого 1918 р. Наступ мав відбуватися також і теренами УНР. Тепер німецькій стороні слід було терміново отримати від представників УНР офіційний документ із дозволом на введення до України німецьких військ [13, с. 327–329].

Нарада в Бад-Гомбурзі закінчилась увечері 13 лютого 1918 р., а, ймовірно, вже вранці наступного дня М. Гофман, домовившись з українськими делегатами про зустріч, зажадав від них дати санкцію на введення до УНР німецьких військ. Перемовини були дуже напруженими. Українські представники пішли на певні поступки, зокрема, погодилися, щоб у частинах із військовополонених були німецькі інструктори, які мали тимчасово прийняти українське громадянство. Але Гофману цього було замало, він наполягав на дозволі власне німецьким військам увійти в Україну, натякаючи, що за відсутності такого дозволу німецьке командування обійдеться без нього.

М. Любинський писав у спогадах: «Гофман вів свої недвозначні балачки далі, і в його словах вже цілком виразно брєніла струна: “коли не згодитесь добровільно, то я піду на свою відповідальність”» [8, с. 210]. Українські дипломати у Бресті і їхнє керівництво у Житомирі усвідомлювали, що це не порожні погрози. Під час судового процесу у «справі ЦК УПСР» (1921 р.) В. Голубович зазначав: «На мою думку, навіть якщо б переговори [з німецькими керівниками про військову допомогу] і не велись, попередити інтервенцію було б не можливо, їх до того підштовхував голод, однак тоді їхній виступ мав би характер окупаційно-каральної експедиції» [1, с. 11].

Українські делегати спробували знайти підтримку в німецьких і австро-угорських дипломатів у Бресті, а потім вирішили їхати до Берліна та Відня і подальші переговори вести безпосередньо з найвищим керівництвом Центральних держав. Перед від'їздом делегати на своїй останній спільній нараді ухвалили: «1) негайно найти якусь юридичну форму, котра б зберегла нам хоть тінь нашої нейтральності (про котру ми так мріяли, підписуючи мир) і хоть для історії залишала юридичну силу мирового трактату; 2) виробити спільно з німцями умови такого походу, аби не дати їм змоги зловживати довір'ям населення і використовувати нашу безсилість виключно для своєї мети» [8, с. 212].

Також вони підготували тексти відозв до народів Австро-Угорщини, Німеччини, Болгарії та Османської імперії [Там само, с. 212]. У зверненні до народу Німеччини йшлося про просування німецьких військ уздовж російсько-українського кордону («німецька армія, що стоїть від сторони нашого північного ворота, має силу допомогти нам і своїм маршем до наших північних кордонів може стримати напади нашого ворога» [11, с. 107]). Звернення до народів Австро-Угорщини містило заклик надіслати до УНР частини з українців, що перебували на австро-угорській службі, та українців-військовополонених [Там само, с. 107]. Що ж стосувалося відозв до народів Османської імперії і Болгарії, то в них, зазначав Любинський у спогадах, «резолютивна частина мала цілком декоративний характер, бо ми наперед і з цілковитою певністю знали, що ніяких військ вони на Україну посылати не будуть» [8, с. 214]. Імовірно, тексти відозв, але ще без підписів, делегати віддали Гофману [10, с. 93].

15 лютого 1918 р. німецьке верховне командування видало директиву про наступ на Східному фронті [23, с. 375]. Німецька сторона вже не мала часу чекати. Гофман приніс тексти відозв до Любинського, що сам залишався у Бресті після від'їзду колег по делегації до столиць Центральних держав, і вимагав підписати їх негайно, бо в Німеччині їх начебто вже віддано до друку [5, с. 139]. Любинський телеграфом зв'язався з Севрюком у Відні і з його згоди від імені усіх трьох членів української делегації в Бресті підписав звернення до народу Німеччини. Того

ж дня 15 лютого 1918 р. підписаний Любинським примірник був доставлений у Берлін [17, с. 107, 108; 21, с. 65].

Німецьку сторону, очевидно, документ цілком задовольнив: він недвозначно дозволяв уведення в УНР німецьких військ, а та його частина, де йшлося про просування цих військ у прикордонних районах, скоріше мала характер побажання, а не категоричної вимоги. Українські урядовці зі свого боку втішали себе тим, що документ, «коли уважно його розглянути» давав право «не для походу на Україну, а тільки для оборони нашого кордону з півночі» [8, с. 214].

Після надання згоди на введення військ слід було подбати про документальну фіксацію умов їхнього перебування в УНР і українське керівництво добре розуміло важливість цього кроку. 14 лютого 1918 р. на засіданні Малої Ради М. Кушнір поставив питання про необхідність укласти «доповнюючу конвенцію з Німеччиною у справі воєнної допомоги Україні в боротьбі з більшовиками» [16, с. 155]. У відповідь голова уряду В. Голубович оптимістично заявив, що переговори про це ведуться, що є сподівання отримати допомогу вже за тиждень, і вона «не буде мати характеру вмішування в наші внутрішні справи» [16, с. 155].

У дійсності переговорів про військову конвенцію після 15 лютого 1918 р. не було. Німецька сторона, отримавши бажане, втратила до цієї теми інтерес. Генерал М. Гофман у Бресті, за свідченням М. Любинського, просто уникав розмови про умови надання військової допомоги. Він «не питався, як ми хочемо те або інше робити, він тепер більше цікавився кіньми, вагонами, провіантом, мостами і т. і.» [8, с. 214].

Українська сторона не наполягала. Своє першочергове завдання керівники УНР бачили в тому, щоб домогтися від партнерів офіційного акта, який би засвідчував їхню згоду вивести свої війська з території УНР, щойно її уряд цього забажає. 18 лютого 1918 р. у Відні був підписаний протокол переговорів між представниками УНР та Центральних держав, згідно з яким українська сторона в обмін на «оружну поміч проти наступу більшовицьких сил на Україну» погоджувалась на поступки в питаннях про Холмщину і український коронний край у складі Австро-Угорщини. В останній частині цього документа йшлося: «Зложене з української сторони прохання про збройну допомогу буде прийнято союзниками. Австро-угорські військові сили, які будуть з їх теперішніх становищ вислані в область Української Народної Республіки, будуть повернуті назад на їх сьогоднішні становища, як тільки правительство Ради заявить про це своє бажання» [16, с. 156; 22, с. 286, 287]. Цінність цієї угоди для керівництва УНР полягала не в тому, що уряди Центральних держав брали зобов'язання надати військову допомогу (в той же самий день 18 лютого 1918 р. німецькі війська вже перейшли у наступ), а в тому, що ці уряди виявляли згоду за першої ж вимоги української сторони прибрати свої війська за межі УНР.

З початком просування німецьких підрозділів українськими теренами уряд УНР здійснили спробу повернутися до питання про формальне визначення умов перебування союзних військ в Україні, але знову безуспішно. Німецьких партнерів це питання не цікавило: «Військові говорили, що їх діло – робити, а умовлятися – це діло представника німецького міністерства закордонних справ. Останній одмовлявся відсутністю інструкції» [8, с. 215].

Українська сторона вдовольнилась тим, що вкотре отримала від уряду Німеччини офіційне запевнення в його готовності невідкладно вивести свої війська з УНР за вимогою її керівництва. Оформлено це було як обмін урядовими телегра-

мами. 2 березня 1918 р., на другий день після вступу до Києва німецьких і українських військ, голова Ради народних міністрів УНР В. Голубович у телеграмі німецькому канцлеру висловив подяку за допомогу у звільненні української столиці [15, с. 280]. Телеграма-відповідь канцлера містила заспокоїливу для українського керівництва фразу: «як тільки ви прийдете до переконання, що справа німецьких військ скінчена, негайно буде даний наказ про їх вивід» [8, с. 215; 19, с. 11, 12]. Одночасно український уряд, Центральна рада і німецьке командування видали кілька відозв до громадян УНР, у яких декларувалось невтручання військ Центральних держав у внутрішні справи України [19, с. 4–16].

Під час переговорів у Бресті один із їх учасників закликав українських дипломатів пам'ятати, що «німці дуже люблять довго zostаватись у тім краю, до котрого вони прийдуть» [8, с. 211]. Але лідери УНР, розуміючи слушність цього застереження, хотіли вірити, що з їхньою країною такого не станеться. Розраховували на те, що, по-перше, Німеччина була зацікавлена у зміцненні української держави, отже, її війська не мали завдавати шкоди Україні, і, по-друге, Німеччина прагнула зосередити усі свої сили на Західному фронті, тому в Україні німецькі частини справді не могли залишатися довго [18, с. 141; 19, с. 5].

Таким чином, з українського боку вирішити питання про формальне визначення умов військової допомоги завадила власна позиція керівництва УНР. Як впливає з пояснень українських посадовців, під час переговорів у Бресті (лютий 1918 р.) вони не стали вимагати укладання угоди про статус союзних військ, гадаючи, що такий документ буде непотрібний або його створення можна відкласти на інший час. До початку переговорів проект угоди в уряді УНР не розробили, оскільки введення іноземних військ в Україну її керівники не передбачали або розглядали як крайній засіб, обговорювати який варто лише тоді, коли стане зрозуміло, що його не уникнути. Поставлені перед фактом, що введення військ відбудеться, діячі УНР не наполягали на укладанні угоди, сподіваючись позбутись союзних сил відразу після виконання ними їхніх завдань. Припущення, що іноземні підрозділи в Україні далеко не підуть, надовго не затримуються і в українські «хатні справи» [19, с. 7] не втручатимуться, як відомо, виявились хибними.

Бібліографічні посилання

1. **Болабольченко А. А.** Всеволод Голубович і «справа УПСР» / А. А. Болабольченко. – К., 1993.
2. **Васецкий Н. А.** Троцкий. Опыт политической биографии / Н. А. Васецкий. – М., 1992.
3. Вирок українській революції: «Справа ЦК УПСР»: наук.-док. видання / упоряд. Т. Осташко, С. Кокін. – К., 2013.
4. **Грушевський М. С.** Новий період історії України за роки від 1914 до 1919 / М. С. Грушевський. – К., 1992.
5. **Залізняк М. К.** Моя участь у мирових переговорах в Берестю-Литовському / М. К. Залізняк // Берестейський мир: Спомини та матеріали. Здавив і попередив вступом І. Кедрін. – Львів; К., 1928.
6. **Залізняк М. К.** У Києві (Уривок із споминів) / М. К. Залізняк // Дніпро. Літературно-політичний і громадський альманах. – Львів, 1929. – С. 110–122.
7. **Кураєв О. О.** Політика Німеччини й Австро-Угорщини в Першій світовій війні: український напрям / О. О. Кураєв. – К., 2009.
8. **Любинський М. М.** Як прийшли німці / М. М. Любинський // Літературно-науковий вісник. – 1918. – № 12. – С. 202–216.
9. **Людендорф Э.** Мои воспоминания о войне 1914–1918 гг. / Э. Людендорф. – М., 1924. – Т. 2.

10. **Малиновский Б. В.** Военная помощь Центральных держав Украине (переговоры в Бресте, февраль 1918 г.) / Б. В. Малиновский // Вопросы германской истории. – Д., 2006 – С. 83–101.
11. **Нагаєвський І.** Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К., 1993.
12. **Петров В. И.** Непокорившиеся кайзеровскому нашествию / В. И. Петров. – М., 1988.
13. Советско-германские отношения от переговоров в Брест-Литовске до подписания Рапалльского договора : сб. докум. – М., 1968. – Т. 1 : 1917–1918 гг.
14. **Стахів М.** Перша советська республіка в Україні. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади під час першої частинної окупації України / М. Стахів. – Н.-Й.; Філадельфія, 1956.
15. Українська РСР в період громадянської війни 1917–1920 рр. – К., 1967. – Т. 1.
16. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – К., 1997. – Т. 2: 10 грудня 1917–29 квітня 1918 р.
17. **Федюшин О.** Украинская революция. 1917–1918 / О. Федюшин. – М., 2007.
18. **Христюк П. О.** Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 / П. О. Христюк. – Відень, 1921. – Т. 2.
19. Чого прийшли німці на Україну? Офіційні повідомлення, думки, розмови. – К., 1918.
20. **Шеставецька Л. В.** Проблема надання німецької військової допомоги УНР та її вирішення у Брест-Литовську / Л. В. Шеставецька // Магістеріум. – К., 2001. – Вип. 7: Історичні студії – С. 93–96.
21. **Borowsky P.** Deutsche Ukrainepolitik 1918 (unter besonderer Beruecksichtigung der Wirtschaftsfragen) / P. Borowsky. – Luebeck, Hamburg, 1970.
22. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922, deren Bedeutung und historische Hintergruende / Hgb. von T. Hornykiewicz. – Philadelphia, 1967. – Bd. 2.
23. Der Weltkrieg 1914 bis 1918. Die Kriegsfuehrung im Sommer und Herbst 1917. Die Ereignisse ausserhalb der Westfront bis November 1918. – Berlin, 1942. – Bd. 13.

Надійшла до редколегії 09.01.2015

УДК 94(477.63)«1941/1944»

В. К. Клець

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Розглянуто діяльність нацистських організацій, які займалися дослідженнями німецьких поселень Дніпропетровської області і України. Особливу увагу приділено результатам досліджень, характеристиці основних напрямів діяльності цих організацій, їхнім завданням та проблемам, з якими вони зтикалися.

Ключові слова: окупація, фольксдойче, німецькі поселення, К. Штумпп, Дніпропетровщина.

Клець В. К. Исследования немецких поселений Днепропетровщины в период нацистской оккупации.

Рассматривается деятельность нацистских организаций, которые занимались исследованиями немецких поселений Днепропетровской области и Украины. Особое внимание уделяется результатам исследований, характеристике основных направлений деятельности этих организаций, их задачам и проблемам, с которыми они сталкивались.

© Клець В. К., 2015